

BIRAKILMIŞLIK

Ali Osman Gündoğan*

Jean-Paul Sartre'ın Heidegger'in terkedilmişlik kavramından hareketle insanın ilksel durumunu belirtmek için kullandığı kavram. Heidegger'de **Dasein**'in atılmışlık, fırlatılmışlık (Alm: Geworfenheit, Fr: Déréliction) ve terkedilmişlik (délaissement) durumunu dile getiren kavram.

Bırakılmışlık (Fr: Abandonnement, İng: Abandonment) teması, hıristiyanlık ile ilgili bir tema olmak bakımından, “ başlangıçtaki günahtan ötürü, günahkar insanlığın Tanrı tarafından terk edilmesi ya da hiçliğin bağrına bırakılmasıdır.” Bundan dolayı, insanlığın yalnızlığa terk edildiğini de dile getirdiği için, aynı zamanda yalnızlığın da temasıdır. Sürgüne gönderilmek üzere gemiye binmiş olduğumuz, Pascal'ın tacından edilmiş kral olduğumuz, Gabriel Marcel'in **homo viator**, yolculuk eden insan olduğumuz temaları da, bırakılmışlık temasının değişik ifadeleri olarak ortaya çıkmıştır.

Heidegger, insan varlığı olarak anlaşılan **Dasein**'in analizinde, onun ilgi vasıtasıyla oluştuğunu ve onun yapıyla ilgili olarak üç özellik bulunduğunu belirtir. Olay özelliği, varoluşçu özellik ve eksilme özelliği olarak insanın üç yüzüne işaret eden insanın yapısıyla ilgili özelliklerden ilki geçmiş, ikincisi geleceği, üçüncüsü de şimdikiyi belirtir. Olay özelliği, insanın terkedilmişliğini anlatır. İnsan, dünya içinde bir varlıktır ve o bu dünyaya, kendisine danışılmadan atılmıştır. Bu atılmışlık içerisinde o, kendisinin önüne konulmuş olan imkanları denemeye terkedilmiştir. Terk edilmişlik veya atılmışlık, **Dasein**'in olay özelliğinden ötürü geçmiş ifade eder ve bu suretle onun daha önceden '**dünya içinde varlık**' olduğunu, bir geçmişten geldiğini belirtir ve bundan dolayı da insan, “daima kendini önceden bir durum içerisine atılmış bulur.”

Bırakılmışlık kavramına asıl anlamını veren Sartre olmuştur. Onun sisteminde bırakılmışlık, varoluşsal bir haldir ve sisteminde doğrudan ontoloji ve ahlakla ilgilidir. Bırakılmışlık, **en-soi** ve **pour-soi**'nin analizinin, insan için “varoluşun özden önce gelmesinin” ve Tanrı'nın inkarının sonucunda insan özgürlüğü ve sorumluluğunun bir gereği olarak ortaya çıkar.

Sartre, bırakılmışlık düşüncesini **Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır** adlı eseri ile **Varlık ve Hiçlik**'in daha çok **Özgürlük ve Sorumluluk** adlı bölümünde ele alır. Sartre'a göre insan, varlık olarak eksik ve kendi kendinin temeli değildir. Sartre'a göre, “insan orada (lá), dünya içinde sebepsiz olarak mevcuttur.” İnsanın bu durumuna, Heidegger ile birlikte “insanın suniliği (yapaylığı) adını da veren Sartre'a göre “insan, kör ve sağır yokluk tarafından

evrenin kaybolmuş bir köşesine adeta atılmış ve terk edilmiştir.” İnsanın gerçek durumu budur ve onun için bunun ötesinde başka bir şey yoktur. O, varlığın kalbindeki yokluğa bulaşmıştır. İçinde yaşadığı dünya tam, mükemmel, kendi kendisiyle özdeş, nedensiz, açıklamasız, olumsal ve bütün bu nedenlerden ötürü de saçma bir dünyadır. İnsanın, içinde yaşadığı dünyadan başka bir dünyası da yoktur. Böyle bir dünyada yalnızlığa mahkum olan insan, her an ölüme ve yokluğa doğru sürüklenmektedir. Bundan dolayı da sıkıntı içindedir. Buna rağmen bilinç varlığı olan insan, kendi başına varlık ile imkansız bir birleşme arzusu içindedir. Bu isteğin gerçekleşmesi ise imkansızdır; çünkü bu birleşmenin gerçekleşmesi, Tanrı olmak anlamına gelir. Oysa Tanrı fikri çelişiktir ve Sartre’a göre Tanrı yoktur. “Dostoyevski, ‘Tanrı olmasaydı her şey mubah olurdu,’ diye yazmıştı. (İşte bu söz, varoluşçuluğun çıkış noktasıdır.) Gerçekten de, Tanrı yok ise her şey yeğdir (mubahtır), hiçbir şey yasak değildir. Bu demektir ki insan, kendi başına bırakılmıştır.” İnsan varlığının olumsuzluğu, “niçin buradayım da orada değilim? tarzındaki soruların cevapsızlığı, varlığın fazladan ve saçma hali, zamanın sürekli bu bırakılışımı beni yabancı bir dünyaya atarak yenilemesiyle birlikte, bırakılmışlığın kaynağı olarak; Tanrı’nın yokluğu, özgürlüğün ve sorumluluğun varoluşu en açık nedenler olarak gösterilebilir. Çünkü insan, madem ki kendi başına bırakılmıştır, onun ne dayanabileceği bir destek ne de tutunabileceği bir dal vardır. Tanrı olmadığına göre, insan için önceden belirlenmiş bir öz ve “gidişimizi haklı gösterecek değerler, emirler” de yoktur. Bu durumda belirli, donmuş, değişmeyen bir insandan da söz edilemez. Yalnız ve mazeretsiz kalan insanın durumu, onun “özgürlüğe mahkum oluşuyla” anlatılabilir. Özgürlük, insanın bir niteliği değil, insan doğasının ta kendisidir. Özgür olmamayı seçemez ve bu özgürlük mutlak olarak düşünüldüğü için, insan özgür olmak zorundadır. Çünkü o, yaratılmamıştır; kendi kendini yaratacaktır ve insan kendi varlığını kendisi seçecektir. Özgür olduğu için, bütün yaptıklarından da sorumludur. Böyle bir durum karşısında insanın gerçek görevi, içinde olduğu durumu bilerek ve kabul ederek kendi kaderini kendisi yazması, her an kendini seçmesi ve yaratmasıdır. Öyleyse onun için hayat boş ve gereksiz olamaz.

Nedensiz yere dünyaya ve dünyadaki sayısız imkanların karşısına bırakılmış olan insan, fazladan bir varlık olarak kimsesiz, yardımsız bir şekilde yola çıkmış, denediği özgürlükle saçma dünyayı inkara kalkarak, her türlü sorumluluğu kendi üzerine almıştır. Bu öyle bir sorumluluktur ki, dünyadaki her şeyi kuşatır. Çünkü özgürlüğe mahkum edilmiş, özgürlük içine atılmış olmak, bütün dünyadan sorumlu olmayı gerektirir. Sartre’a göre bu sorumluluk, özel bir yapı gösterir. Çünkü “kendi doğumumdan nasıl sorumlu olabilirim?” diye bir soru sorulabilir ve “ben doğmayı istemedim” şeklinde bir cevap verilebilir. Ancak bu cevap, kaçamak bir cevaptır. Ona göre, doğumum bilinemez, kavranamaz ama insan, “suyun üzerinde yüzen bir dal parçası gibi, bu düşman evrene pasif ve terk edilmiş bir şekilde, sorumluluklarını taşıdığı bu evrene yalnız olarak aniden bırakılmış olmasına rağmen, yine de onun tek yapabildiği

şey, bu sorumluluklara tutunmaktır.” Aslında Sartre’a göre, doğumuma göstermiş olduğum tepkiler bile, doğuşumdaki sorumluluğu kabul etmemden ve bu sorumluluğu kendime mal etmemden başka bir şey değildir. Bu sorumluluğu kabul etmem demek, kendimle, kendi projelerimle karşı karşıya kalmam demektir ki, bu bir anlamda, dünyaya bırakılmışlığıdır. Öyleyse ben, bırakılmışlıktan ötürü, “kendi varlığından sorumlu olan bir varlık olarak var olan bir varlığım.” Artık, “bırakılmışlığı üzerine geri dönen bir sorumlulukla terkedilmiş olma durumunu sorgulayan kişinin ne vicdan azabı ne duyacağı bir pişmanlığı ne de dileyebilecek bir özrü vardır. Zaten başıma gelen her şey bana aittir.” Bu kişi, kendisini kuşatan bir özgürlüğün içinde, kendisini bulma çabası içindedir. Bu bırakılmışlık içerisinde bütün sorumluluğu kendi üzerine alan insan, kendi kendini oluştururken, kendi değerlerini de kendisi yapacak ve bu sorumluluk içerisinde ahlakını kendisi oluşturacaktır. Öyleyse genel bir ahlak ve insana yol gösterecek bir işaret yoktur. Bırakılmışlığı bunaltıyla birlikte düşünen Sartre, “bırakılmışlık ile bunaltı birlikte yürür” der. Çünkü bunaltı, olumsal olan dünya karşısında insanın yaşadığı metafizik bir deneyimdir. Bu deneyim, bırakılmışlığın bir göstergesi olan yalnızlık ve yabancılık ile dünyanın saçmalığı karşısında insanın sıkıntısının bir ifadesidir. Heidegger de, ölüme doğru yürüyüşümüzle birlikte, bu terk edilmiş, iç daralması denilen bir duyguyu ortaya çıkardığını düşünür. Sartre’da bulantı, Heidegger’de iç daralması varoluşumuzun bir gereği olarak ortaya çıkmakta ve insanın varoluşunun bir sisteme sokulmasını engelleyen nedenler bu duyguda bulunmaktadır. Bırakılmışlık ile birlikte bu duygu, varlık karşısındaki durumumuzu niteler ve buradan hareketle de insan, hayatına bir anlam kazandırmaya çalışır.

Kaynaklar:

Jean-Paul Sartre, L’Être et Le Néant, Idées, Gallimard, 1943.

-----, Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır, çev., Asım Bezirci, Yazko, İstanbul, 1981.

Kenan Gürsoy, J.P. Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler, Akçağ, Ankara, 1991.

Frank Magill, Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği, çev., Vahap Mutal, Hareket Yayınları, İstanbul, 1971.

E. Mounier, Varoluş Felsefelerine Giriş, çev., Serdar Rifat Kırkoğlu, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.